

УДК 331.582:63

<https://doi.org/10.53920/ES-2022-1;2-7>

Володимир Вікторович ЛАГОДІЄНКО

Одеський національний технологічний університет

ORCID ID: 0000-0001-9768-5488

Олександр Вікторович ДЕМЧЕНКО

ТОВ «Грін Тек Трейд»

ORCID ID: 0000-0002-0796-7164

Аліна Миколаївна ДЕМЧЕНКО

Харківський національний технічний університетт

сільського господарства імені Петра Василенка

ORCID ID: 0000-0001-6947-7024

УМОВИ ТА ФАКТОРИ ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Головною умовою зайнятості населення, яке проживає на певній території є рівень розвитку суспільного виробництва в цілому та за окремими сферами й галузями. Це пояснюється природою суспільного виробництва, яке можливе лише при умові взаємодії живої та уречевленої праці, тобто комбінуванні різних варіантів поєднання факторів виробництва.

Метою цієї статті є дослідження умов та факторів формування зайнятості населення сільських територій Одеської області, обґрунтовано тенденції її розвитку.

Важливою умовою зайнятості жителів сільських територій Одеської області є наявність у них повної вищої, професійно-технічної, неповної вищої та базової вищої освіти. Найвищий рівень зайнятості спостерігається у віковій групі 35-49р. Найвища зайнятість спостерігається серед тих хто має диплом про повну вищу освіту (85%), на другому місці – випускники коледжів (79,2%), на третьому – випускники професійно-технічних училищ. Власники дипломів про вищу освіту (повна та базова) забезпечують функціонування об'єктів соціальної інфраструктури села – школи, дитячі садки, дільничні лікарні та фельдшерсько-акушерські пункти тощо, а також є керівниками місцевих підприємств. Натомість випускники коледжів та професійно-технічних училищ працюють по найму робітничих спеціальностей – електрики, механіки, будівельники, водії, механізатори тощо, та у торгівельній мережі.

Успіх розвитку сільської території Одеської області, рівень зайнятості та життя тих, хто проживає на ній, залежить не лише від кількісних параметрів розвитку локального виробництва, аграрного і не аграрного, соціальної інфраструктури тощо. Вирішальне значення має якість управлінських кадрів відповідних ОТГ, згуртованість, організованість та

рішучість їх жителів, уміння вести складний діалог в контурі «сільська громада – представники місцевого бізнесу – районна влада».

Ключові слова: сільські території, економічний розвиток, ОТГ, сільські аграрні райони, зайнятість населення.

Volodymyr LAGODIENKO

Odesa National University of Technology

Oleksandr DEMCHENKO

Director of Green Tech Trade LLC

Alina DEMCHENKO

Kharkiv Petro Vasylenko National
Technical University of Agriculture

CONDITIONS AND FACTORS OF EMPLOYMENT OF THE POPULATION OF RURAL TERRITORIES OF ODESSA REGION

The main condition for employment of the population living in a certain area is the level of development of social production in general and in individual areas and industries. This is due to the nature of social production, which is possible only if the interaction of living and tangible labor, combining different options for combining factors of production.

The purpose of this article is to research of conditions and factors of formation of employment of the population of rural territories of Odessa region, the tendencies of its development are substantiated.

An important condition for employment of residents of rural areas of Odessa region is the presence of complete higher, vocational, incomplete higher and basic higher education. The highest level of employment is observed in the age group 35-49. The highest employment is observed among those who have a diploma of complete higher education (85%), in second place - college graduates (79.2%), in third place - graduates of vocational schools. Holders of diplomas of higher education (full and basic) ensure the functioning of social infrastructure of the village - schools, kindergartens (nurseries), district hospitals and medical and obstetric centers, etc., and are the heads of local enterprises. Instead, graduates of colleges and vocational schools work in the employment of workers - electricians, mechanics, builders, drivers, mechanics, etc., and in the retail network.

The success of the development of the rural area of Odessa region, the level of employment and living of those who live in it depends not only on the quantitative parameters of the development of local production, agricultural and non-agricultural, social infrastructure and more. Crucial is the quality of management staff of the respective OTGs, cohesion, organization and determination of their residents, the ability to conduct a complex dialogue in the contour "rural community - local business representatives - district authorities."

Key words: rural areas, economic development, OTG, rural agricultural areas, employment.

JEL Classification: D19, D24, J21

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з науковими та практичними завданнями. У сільській місцевості Одеської області скорочується зайнятість в усіх вікових групах. Найбільші зміни у зайнятості відбулися у двох вікових групах – 15-24 і 60-70 років. Головні причини: зменшення виробництва у трудомістких тваринницькій галузі, овочівництві, садівництві та виноградарстві; тіньова зайнятість; отримання доходів достатніх для проживання без участі у процесі суспільного виробництва; небажання працювати в сільській місцевості через низький рівень заробітної плати, що спонукає до трудової міграції в місто або за кордон.

Однією із головних причин скорочення зайнятості на сільських територіях країни в цілому і в Одеській області зокрема є низький рівень оплати праці в сільському господарстві. Розмір середньомісячної заробітної плати в 2020р. у сільському господарстві Одеської області становив лише 56,8% від середньомісячної зарплати в цілому по країні і 67,7% від середньомісячної зарплати в сільському господарстві України. При цьому середньорічний темп приросту заробітної плати аграріїв Одещини – нижчий, ніж аналогічний показник для сільського господарства в цілому.

Мета та завдання статті. Метою статті є дослідження умов та факторів формування зайнятості населення сільських територій Одеської області, обґрунтовано тенденції її розвитку. Для досягнення визначеної мети та відповідно до логіки наукового дослідження були поставлені завдання: проаналізувати рівень та структуру зайнятості на сільських територіях, дослідити зв'язок між обсягами виробництва та рівнем зайнятості в регіоні, проаналізувати рівень неформальної зайнятості населення та зробити прогноз чисельності жителів сільських територій Одеської області.

Методика досліджень Методологічною та теоретичною основами дослідження є економічна теорія, наукові роботи вітчизняних вчених із проблем дослідження соціально-економічного розвитку сільських територій. У процесі дослідження використовувалися такі методи: монографічний, наукової абстракції, спостереження, рядів динаміки, середніх величин, індукції та ін.

Виклад основного матеріалу дослідження В економічній теорії найпростішою моделлю суспільного виробництва є виробнича функція, яку в графічному вигляді представляють як «криву виробничих можливостей». Множина варіантів обсягів виробництва обмежується відрізком CO з лівої сторони, відрізком OD знизу та кривою CD праворуч. Усі точки, що знаходяться нижче кривої CD означають обсяги суспільного виробництва за умов неповної зайнятості. Натомість усі

точки, що знаходяться на кривій *CD* означають обсяги суспільного виробництва за умов повної зайнятості – повної зайнятості головних факторів виробництва - праці (*L*) та капіталу (*K*).

В аналітичному вигляді виробничу функцію можна представити у вигляді виробничої функції Леонтьєва (1) або Коба-Дугласа (2):

$$Y = f(K, L) \quad (1)$$

$$Y = f(K^\alpha, L^{\alpha-1}) \quad (2)$$

де: *Y* – обсяги виробництва;

K – розмір капітальних ресурсів;

L – розмір трудових ресурсів;

α – частка внеску капітальних ресурсів у виробництво суспільного продукту;

$\alpha-1$ – частка внеску трудових ресурсів у виробництво суспільного продукту.

Не зважаючи на різні підходи до обґрунтування виробничої функції, незмінним є одне – людська праця належить до ключових незамінних факторів виробництва.

За даними додатку В ми розрахували частку зайнятих в сільському господарстві, мисливстві, лісовому господарстві, рибальстві, рибицтві у загальній структурі зайнятого населення Одеської області (табл. 1).

Таблиця 1

Абсолютні значення та частка зайнятих в сільському господарстві, мисливстві, лісовому господарстві, рибальстві, рибицтві у загальній структурі зайнятого населення Одеської області*

Рік	Усього, тис. осіб	Сільське господарство, мисливство, лісове господарство; рибальство, рибицтво, тис. осіб	Частка сільського господарства, мисливства, лісового господарства, рибальства, рибицтва у загальній структурі зайнятості, %
2010	1044,5	148	14,2
2011	1048,5	159,1	15,2
2012	1060,4	167	15,7
2013	1064,5	172,3	16,2
2014	1009,4	162,5	16,1
2015	1016,2	167,9	16,5
2016	1000,6	165,9	16,6
2017	986,6	158,6	16,1
2018	1001,9	163,2	16,3
2019	1020,1	165,2	16,2
2020	991,2	148,9	15,0

*розраховано автором за даними [1-11]

Як бачимо, ключова сфера виробництва сільських територій Одеської області - сільське господарство, мисливство, лісове господарство; рибальство, рибицтво, відіграє важливу роль у формуванні зайнятості усього регіону.

З'ясуємо характер динаміки фактичних значень частки сільського господарства, мисливства, лісового господарства, рибальства, рибництва у загальній структурі зайнятості (рис. 1).

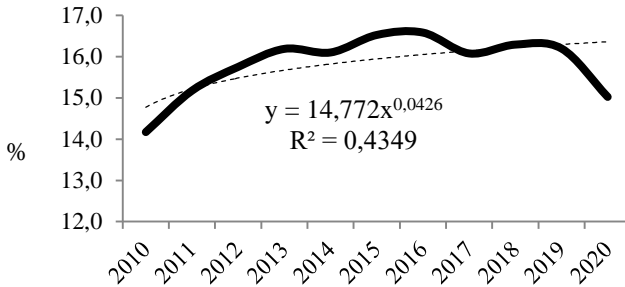

Рис. 1. Вирівнювання динамічного ряду «частка сільського господарства, мисливства, лісового господарства, рибальства, рибництва у загальній структурі зайнятості Одеської області, %»*

*побудовано автором за даними [1-11]

Отже, динаміка фактичних значень частки сільського господарства, мисливства, лісового господарства, рибальства, рибництва у загальній структурі зайнятості демонструє стійку зростаючу тенденцію – $r = 0,659$.

Наступним кроком дослідження є встановлення зв'язку між обсягами виробництва та зайнятістю в сільському господарстві, мисливстві, лісовому господарстві, рибному господарстві Одеської області. Для цього побудуємо відповідні графіки (рис. 2).

Рис. 2. Графічний аналіз зв'язку між обсягами виробництва та зайнятістю в сільському господарстві, мисливстві, лісовому господарстві, рибному господарстві Одеської області*

*побудовано автором за даними [1-12]

На представленому рисунку до певної міри простежується досліджуваний зв'язок, однак внаслідок двох екстерналій в динамічному ряді «індекси сільськогосподарської продукції в усіх категоріях виробників Одеської області» - min в 2012р. та max в 2013р., стверджувати про достатній, для відповідного висновку, рівень зв'язку не можна. Тому графічний аналіз доповнимо кореляційно-регресійним. Отже, для з'ясування тісноти зв'язку між функцією «зайнятість у сільському господарстві, мисливстві, лісовому господарстві, рибному господарстві» та фактором «індекс сільськогосподарської продукції в усіх категоріях виробників Одеської області», був проведений кореляційно-регресійний аналіз.

Як бачимо, рівень зв'язку низький – $r = 0,435$. Однак такий висновок суперечить економічній логіці – збільшення обсягів виробництва супроводжується зростанням зайнятості, при умові, що продуктивність праці не зростає. Дослідження доводить (рис. 3), що продуктивність праці в сільському господарстві Одеської області має нестабільну динаміку із слабким спадним трендом ($r = 0,157$).

На нашу думку досліджуваний зв'язок існує, однак його не вдається встановити внаслідок дії суб'єктивних факторів. Насамперед неформальної зайнятості в сільському господарстві регіону.

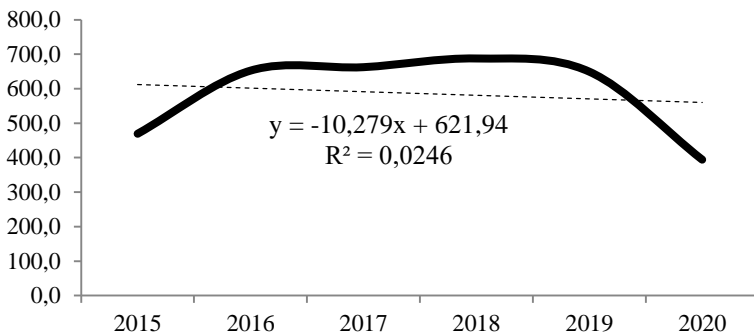

Рис. 3. Продуктивність праці в підприємствах, які здійснювали сільськогосподарську діяльність в Одеській області, на 1 зайнятого в сільськогосподарському виробництві, у постійних цінах 2016 року; тисяч гривень*

*побудовано автором за даними [13, 14]

Неформальна зайнятість охоплює неформальні робочі місця на підприємствах як формального, так і неформального секторів. ерівні принципи щодо статистичного визначення неформальної зайнятості були

прийняті на 17-й Міжнародній конференції статистиків праці у 2003р. З урахуванням положень цього документа, а також відповідно до Методологічних положень щодо визначення неформальної зайнятості населення, затверджених наказом Держстату від 23.01.2013 № 16, до неформально зайнятих належать такі категорії зайнятого населення:

- зайняті на підприємствах неформального сектору (незарєєстровані самозайняті, роботодавці та їх наймані працівники, безкоштовно працюючі члени сім'ї тощо);
- безкоштовно працюючі члени сім'ї на підприємствах формального сектору;
- наймані працівники, які працюють на неформальних робочих місцях формального сектору (особи, які працювали за усною домовленістю або не мали будь-яких соціальних гарантій, зокрема: за них не сплачувався єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування; не мали щорічної відпустки; оплачуваного лікарняного) [13].

Державна служба статистики України на рівні окремої області встановлює зайнятість населення у формальному та неформальному секторах за типами робочих місць в цілому без розподілу за видами економічної діяльності. Тому ми можемо лише припускати, на основі загальної статистики охоплення тіньовою економікою різних сфер виробництва [9, 15], що неформальна зайнятість притаманна сфері сільськогосподарського виробництва. А враховуючи й непрямі докази – відсутність щільного зв'язку між обсягами виробництва та зайнятістю в сільському господарстві, мисливстві, лісовому господарстві, рибному господарстві Одеської області, ми наважуємося стверджувати, що сільське господарство є одним із лідерів неформальної зайнятості в регіоні (табл. 2).

Таблиця 2

Неформальна зайнятість населення Одеської області, тис. осіб*

Показник	Рік						
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Неформальна зайнятість на підприємствах формального сектору	187,3	200,9	102,4	118,5	114,9	151,7	163,5
Неформальна зайнятість на підприємствах неформального сектору	117,1	111,3	82,7	92,3	96,4	92,5	90,9
Разом	304,4	312,2	185,1	210,8	211,3	244,2	254,4
У % до загальної кількості зайнятих	30,2	30,7	18,5	21,4	21,1	23,9	25,7

*розраховано автором за даними [3-9]

Як бачимо (табл. 2), в Одеській області, починаючи з 2016р. зростають абсолютні та відносні показники тіньової зайнятості населення. Варто відмітити, що Одещина є одним із лідерів країни за обсягами тіньової зайнятості. Так, в 2020р. середнє значення частки неформальних зайнятих в структурі зайнятих по країні склало 25,1%, в Одеській області – 25,7%.

Важливим аспектом дослідження умов та факторів зайнятості населення сільських територій є вивчення зайнятості в розрізі вікових груп. На жаль у вільному доступі немає таких даних для окремої території (області). Вони представлені лише на загальнонаціональному рівні. Тому ми змушені припустити, що тенденції у зайнятості сільського населення в розрізі вікових груп на рівні Одеської області ідентичні аналогічним тенденціям на загальнонаціональному рівні (табл. 3).

Таблиця 3

Рівень зайнятості населення за віковими групами в сільській місцевості України, у відсотках до населення відповідної вікової групи

Рік	За віковими групами (років)						
	15-24	25-29	30-34	35-39	40-49	50-59	60-70
2010	42,3	71	74,4	77,1	79,4	67,1	41,3
2012	40,3	72,5	75,5	78,3	79,5	66,4	39,8
2013	39,3	71,8	74,6	78,7	79,8	69,3	41,3
2014	31,8	65,2	69,8	75,4	76,6	61,2	22,9
2015	32,7	66,3	68,6	75,7	75,7	60,9	17,5
2016	32,1	66,3	68,5	74,5	75,5	60,9	17,5
2017	32	66,2	69,8	73,3	74,9	60,4	16,4
2018	32	68,5	71,7	72,7	75,8	62,5	14,4
2019	34	69,4	72	74,5	75,9	65,5	15
2020	28,9	66	71,2	71,5	73,4	65,8	14,4
2020р. до 2010р., ± в.п.	-13,4	-5	-3,2	-5,6	-6	-1,3	-26,9

*розраховано автором за даними [1-9]

Зайнятими вважають осіб у віці 15 років і старше (до 2019р. – 15-70 років), які:

1) працювали впродовж обстежуваного тижня хоча б одну годину за наймом за винагороду в грошовому чи натуральному вираженні, індивідуально (самостійно), у окремих громадян або на власному (сімейному) підприємстві; працювали безкоштовно на підприємстві, у власній справі, що належить будь-кому з членів домогосподарства, або в особистому селянському господарстві з метою реалізації продукції, виробленої внаслідок цієї діяльності;

2) були тимчасово відсутні на роботі, тобто формально мали робоче місце, власне підприємство (справу), але не працювали впродовж обстежуваного періоду з певних причин [13].

Насамперед відмітимо, що у сільській місцевості скорочується зайнятість в усіх вікових групах (табл. 3). Найбільші зміни у зайнятості відбулися у двох вікових групах – 15-24 і 60-70 років.

На нашу думку скорочення зайнятості пояснюється такими чинниками:

1) у групі 60-70 років:

- зменшення попиту на робочу силу у сфері сільськогосподарського виробництва у зв'язку із зростанням продуктивності праці внаслідок підвищення рівня механізації

виробничих процесів у рослинництві, зменшення виробництва у трудомістких тваринницькій галузі, овочівництві, садівництві та виноградарстві;

- тіньова зайнятість;

- отримання доходів достатніх для проживання без участі у процесі суспільного виробництва за рахунок: пенсії, земельної ренти, підсобного господарства, матеріальної допомоги збоку родичів, матеріальної допомоги збоку держави (житлові субсидії);

2) у групі 15-24 років:

- небажання працювати в сільській місцевості через низький рівень заробітної плати, що спонукає до трудової міграції в місто або за кордон;

- зменшення попиту на робочу силу у сфері сільськогосподарського виробництва у зв'язку із зростанням продуктивності праці внаслідок підвищення рівня механізації виробничих процесів у рослинництві, зменшення виробництва у трудомістких тваринницькій галузі, овочівництві, садівництві та виноградарстві;

- тіньова зайнятість.

У представленій таблиці найбільш продуктивною є об'єднана вікова група 25-39 років. Впродовж останніх 10 років зайнятість сільського населення у цій групі скоротилася на 13,8 в.п. Головними причинами цього є ті ж самі чинники, що й для вікової групи 15-24 років.

Статистичний аналіз реальної ситуації на ринку праці сільських територій значно ускладнюється через поширення тіньової зайнятості. Це означає, що деяка частина сільських жителів, зайнята неформально на підприємствах нормального сектору та зайнята неформально на підприємствах неформального сектору (табл. 2). Особливу складність представляє собою облік самозайнятих в особистому селянському господарстві з метою реалізації продукції, виробленої внаслідок цієї діяльності.

Однією із головних причин скорочення зайнятості на сільських територіях країни в цілому і в Одеській області зокрема є низький рівень оплати праці в сільському господарстві, яке досі залишається ключовою сферою працевлаштування сільських жителів.

Як бачимо, розмір середньомісячної заробітної плати в 2020р. у сільському господарстві Одеської області становив лише 56,8% від середньомісячної зарплати в цілому по країні і 67,7% від середньомісячної зарплати в сільському господарстві України.

При цьому середньорічний темп приросту заробітної плати аграріїв Одещини – нижчий, ніж аналогічний показник для сільського господарства в цілому. В результаті маємо найсильніший

демотивуючий чинник, що зменшує зайнятість населення сільських територій Одеської області.

Наступним фактором, що впливає, передусім, на бажання проживати в сільській місцевості і працювати за наймом, є рівень розвитку соціальної інфраструктури сільської території..

Використання води в Одеській області зростає. Однак, лише половина жителів сільських територій Одеської області мають доступ до автоматизованого водопостачання (централізований або індивідуальний водопровід). Централізоване водопостачання відсутнє в 998 селах Одещини [16]. Це 75,4% усіх сільських населених пунктів області. Забезпеченість гарячим водопостачанням жителів сільських територій Одещини – втричі нижче, ніж жителів міст.

Майже половина сільських домогосподарств Одеської області для обігріву приміщення в опалювальний сезон використовують морально застаріле пічне опалення. Його головними недоліками є відносно високі витрати праці для обслуговування (порізка та рубання дров, щоденна очистка печі тощо), значні перепади температури впродовж доби (жарко ввечері і холодно вранці) та неможливість забезпечення рівномірного обігріву усіх житлових приміщень.

Каналізацією володіють трішки більше, ніж третина сільських жителів області. При чому, як бачимо, цей відсоток не зростає. Централізоване водовідведення відсутнє у 19 смт (Бородіно, Березіно, Велика Михайлівка, Великодолинське, Доброслав, Затишшя, Захарівка, Зеленогірське, Цебрикове, Олександрівка, Овідіополь, Нові Біляри, Петорівка, Радісне, Серпневе, Суворово, Саврань, Слобідка, Любашівка) та у 1110 селах Одеської області [16]. Це 93,2 та 97,6% усіх смт і сіл регіону відповідно. Це також означає, що в 2020р. лише 33-36% жителів сільських територій регіону (квартири і житлові будинки) мали доступ до сучасної побутової санітарно-гігієнічної техніки. Решта експлуатують архаїчні примітивні зручності у дворі.

Це дуже критичні показники, адже, згідно з соціологічним опитуванням, відсутність водогону в житлі 93,9% сільських жителів вважають ознакою бідності, відсутність ванної або душової кімнати всередині житла – 92,8%, відсутність туалету зі зливом всередині житла – 91,5% [17].

Говорячи про забезпечення нормальних сучасних зручностей для жителів сільських територій Одеської області, не можна не оминати таку гостру проблему, як доступність прісної води в даному регіоні Причорноморського економічного району. Останній характеризується наростаючим дефіцитом води. Адже наявність достатніх обсягів прісної води є не лише базовою умовою нормальної життєдіяльності

людини, але й ключовою умовою здійснення сільськогосподарської діяльності – 80% використання людиною прісної води припадає на задоволення виробничих потреб в аграрному секторі економіки. У 2019 році загальні показники водопостачання в Одеській області були наступними:

- цілодобове водопостачання – 94,4% населених пунктів та 69,5% населення;

- питоме водоспоживання на 1 людину: у містах – 131,6; у смт – 116,8; у сільських н/п – 104,3 л/добу;

- кількість вуличних колективних установок – 61; відсоток населення, що споживає з них воду - 5 % [16].

Частина сільських територій області не мають постійного доступу до води. Так, впродовж 2019р. подача питної води з систем централізованого водопостачання здійснювалась за графіком у багатьох населених пунктах (табл. 2.19). Привізна питна вода в системі водопостачання області частково або повністю застосовувалась у 56 населених пунктах, зокрема у 1 смт (Суворове) та 55 селах; чисельність населення, що споживало привізну воду, складала - 32,98 тис. осіб. Кількість населення, яке користувалось привізною водою, становило:

- у 11 н/п – від 1000 до 4005 осіб;
- у 6 н/п – від 500 до 1000 осіб;
- у 19 н/п – від 100 до 500 осіб;
- у 9 н/п – від 50 до 100 осіб;
- у 6 н/п – від 10 до 50 осіб;
- у 5 н/п – від 1 до 10 осіб.

Найгірша ситуація була у селах Утконосівка (4005 осіб) та Комишівка (3242 осіб) Ізмайльського району, де привізною водою користувалось все населення цих сіл [16].

Не менш важливими елементами соціальної інфраструктури, що впливають на бажання громадян проживати в сільській місцевості та брати участь в процесі суспільного виробництва, є доступ до відповідних послуг (табл. 4). Як бачимо, жителі сільських територій майже 100%-во (відхилення на рівні статистичної похибки) вважають відсутність перерахованих в таблиці об'єктів соціальної інфраструктури ознаками бідності, натомість такі об'єкти присутні у великих районних центрах та адміністративних центрах областей. Що спричиняє подальшу міграцію сільських жителів у великі міста та скорочення кількості зайнятих на сільських територіях.

Таблиця 4

Рівень поширення ознак бідності та позбавлення (депривацій) щодо розвитку інфраструктури серед осіб, які проживають в сільських

домогосподарствах, у % до загальної кількості населення*

Показник	Особи, які вважали ознаками бідності	Особи, які потерпали від позбавлення
Відсутність поблизу житла об'єктів роздрібно́ї торгівлі	95,1	14,8
Відсутність у населеному пункті закладів, які надають побутові послуги (перукарень, пралень, хімчистки, ремонту одягу, взуття та побутової техніки тощо)	95,6	49,9
Відсутність поблизу житла медичної установи (фельдшерсько-акушерського пункту, лікарської амбулаторії, поліклініки), аптеки	98,0	28,3
Незабезпеченість населеного пункту своєчасними послугами екстреної (швидкої) медичної допомоги	97,8	38,9
Відсутність поблизу житла дошкільних закладів (дитячих садків, ясел)	96,8	6,1
Відсутність регулярного шоденного транспортного сполучення з іншим населеним пунктом з більш розвинутою інфраструктурою (мережею магазинів, закладів культури, освіти)	96,8	22,7

*побудовано автором за даними [18]

Особливо критичними є такі об'єкти соціальної інфраструктури, як перукарні, хімчистки, ремонт одягу, взуття та побутової техніки, пункти екстреної (швидкої) допомоги, медичні установи, аптеки, громадський транспорт.

Низький рівень матеріального заохочення (заробітна плата) та незадовільний рівень розвитку соціальної інфраструктури є головними причинами міграції сільського населення в міста і за кордон. Це скорочує кількість зайнятих на сільських територіях і з часом може спричинити дефіцит робочої сили. Насамперед, для суб'єктів господарської діяльності аграрної сфери виробництва. Не є винятком і сільські території Одеської області (рис. 4).

В Одеській області скорочується чисельність і міського, і сільського населення. Однак, середньорічний темп скорочення жителів села майже вдвічі вищий, ніж темп скорочення міських жителів: - 0,45% та -0,29% відповідно. В результаті, за період з 1990 по 2021рр. чисельність міського населення Одеської області скоротилося лише на 8,8%, а сільського населення – на 13% або 116 тис. осіб. Причому темп скорочення має надзвичайно стійку тенденцію – $r = 0,969$. Тому з високою ймовірністю можна прогнозувати подальше скорочення чисельності жителів сільських територій Одещини (рис. 5).

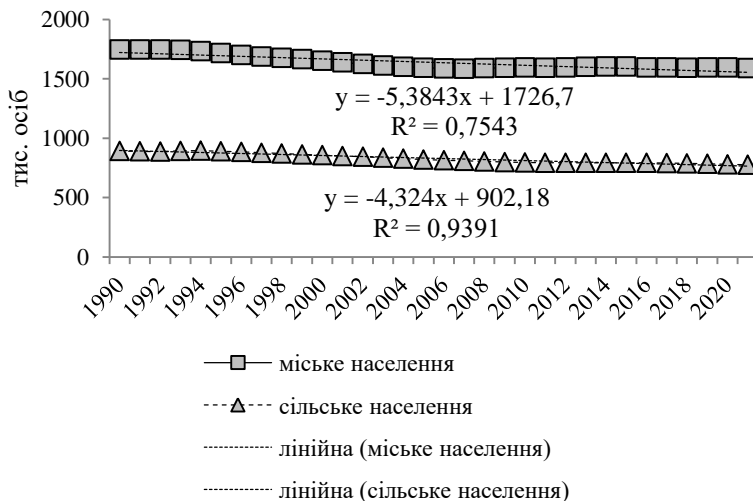

Рис. 4. Вирівнювання динамічних рядів «чисельність міського населення Одеської області» та «чисельність сільського населення Одеської області»*

*побудовано автором за даними [19]

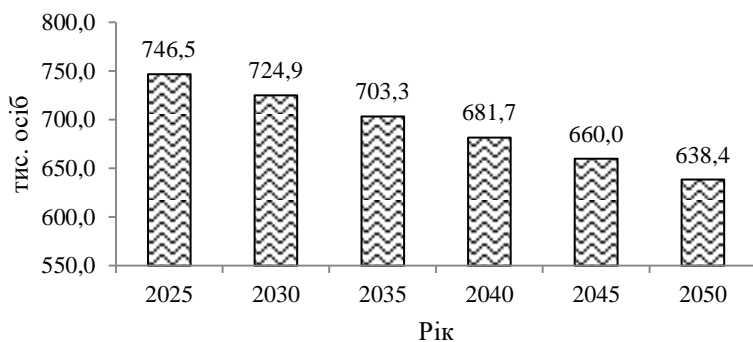

Рис. 5. Прогноз чисельності жителів сільських територій Одеської області, тис. осіб*

*побудовано автором за даними [19]

Важливим фактором рівня зайнятості жителів сільських територій є набуття освіти (табл. 5).

Таблиця 5

Рівень зайнятості населення в сільській місцевості у віці 15-70 років за рівнем освіти, %*

Рік	Повна вища	Базова вища	Неповна вища	Професійно-технічна	Повна загальна середня	Базова, початкова загальна середня або не мають освіти
2000	77,6	73,1	70,8	62,6	43,3	24,8
2010	78,3	64,6	74,3	65,2	47,4	25,2
2019	72	59,1	64,4	64,4	50,3	21,6
2020	69,7	56	61,8	62,1	48,9	19,3
2020р. до 2000р., ±	-7,9	-17,1	-9	-0,5	5,6	-5,5

*розраховано автором за даними [8-10]

Як бачимо, найбільший спад зайнятості фіксується в групі жителів сільських територій з базовою вищою освітою. Це випускники університетів з дипломом ОКР «бакалавр». Другу сходинку в скороченні зайнятості займають жителі сільських територій з неповною вищою освітою. Це випускники коледжів з дипломом ОКР «молодший спеціаліст». Третю сходинку займають жителі сільських територій з повною вищою освітою. Це випускники університетів з дипломом ОКР «спеціаліст» і «магістр».

Найменше скорочення зайнятості фіксується в групі жителів сільських територій – випускників професійно-технічних училищ. А в групі з повною загальною середньою освітою спостерігається навіть зростання зайнятості.

Чи можна відслідкувати закономірності у динаміці аналізованих показників? На нашу думку – можна. Скорочення в групі жителів сільських територій, які закінчили ЗВО та отримали дипломи «молодшого спеціаліста», «бакалавра», «спеціаліста» і «магістра» пояснюється тим, що це здобувачі вищої освіти з відносно високими професійними та кар'єрними амбіціями. Вони здобувають вищу освіту з метою забезпечення високих доходів у сфері найму за отриманою спеціальністю або власного бізнесу. Можливості для цього значно кращі в містах, ніж у сільській місцевості. Як і можливості доступу до отримання сучасних послуг соціально-споживчої та соціально-культурної інфраструктури. Тому жителі сільських територій, які здобули вищу освіту, найшвидше мігрують в міста, пов'язуючи з останніми свою професійну діяльність та облаштування особистого життя. Таку нашу позицію розділяють багато інших дослідників [20, 21].

Незначне скорочення зайнятості жителів сільських територій в освітній групі «професійно-технічна», як і зростання зайнятості в групі «повна загальна середня» можна пов'язувати із низьким рівнем їх соціальних амбіцій, вкоріненими цінностями сільського жителя,

можливостями отримувати достатні для прожиття доходи від ведення власного агробізнесу, найму суб'єктами аграрного чи неаграрного бізнесу, отримання земельної ренти і т. д.

Скорочення зайнятості жителів сільських територій в освітній групі «базова, початкова загальна середня або не мають освіти» може бути пов'язано з такими чинниками:

- девіантна поведінка сформована несприятливим соціальним середовищем: алкоголізм та наркоманія батьків, випускники інтернатів із низькими стартовими соціальними можливостями, обмежене або відсутнє виховання збоку батьків (неповна сім'я, трудові мігранти, відбувають покарання, щільний робочий графік тощо), низька ефективність педагогічної роботи вчителів і т.д.;

- механізація господарських процесів, що зменшує потребу у ручній праці неповнолітніх.

Тобто, індивіди, які належать до цієї групи часто не можуть працювати через відсутність необхідних навичок, не хочуть працювати або потреба у їхній праці зменшується внаслідок механізації господарських процесів.

Важливим є також аналіз рівня зайнятості населення в сільській місцевості за віковими групами та рівнем освіти. Для прикладу ми взяли 2020 рік (табл. 6).

Таблиця 6

Рівень зайнятості населення в сільській місцевості за віковими групами та рівнем освіти у 2020 році, %*

Вікова група	Повна вища	Базова вища	Неповна вища	Професійно-технічна	Повна загальна середня	Базова, початкова загальна середня або не мають освіти
15-34р.	71	51	68,2	70,6	47,1	9
35-49р.	85	75,5	79,2	76	66,8	47
50р. і старше	44,9	49,2	38,6	39,2	29,3	7,4

*розраховано автором за даними [8-10]

Аналіз можна і потрібно проводити в межах окремих вікових груп та в межах окремих рівнів освіти.

У віковій групі 15-34р. серед тих, хто має вищу освіти 71% мають роботу. На другому місці у цій віковій групі здобувачі професійно-технічної освіти – 70,6% із тих сільських жителів, які мають такі освіти працевлаштовані. Замикають трійку лідерів по зайнятості в даній групі випускники коледжів (неповна вища) – 68,2% жителів села, яка володіють дипломами молодшого спеціаліста, мають роботу.

Найвищий рівень зайнятості спостерігається у віковій групі 35-49р. Найвища зайнятість спостерігається серед тих, хто має диплом про повну

вищу освіту (85%), на другому місці – випускники коледжів (79,2%), на третьому – випускники професійно-технічних училищ. На нашу думку власники дипломів про вищу освіту (повна та базова) забезпечують функціонування об'єктів соціальної інфраструктури села – школи, дитячі садки, дільничі лікарні та фельдшерсько-акушерські пункти тощо, а також є керівниками місцевих підприємств. Натомість випускники коледжів та професійно-технічних училищ працюють по найму робітничих спеціальностей – електрики, механіки, будівельники, водії, механізатори і т.д., та у торгівельній мережі. Відносно найвищий рівень зайнятості в даній групі пояснюється тим, що здобута освіти, значний трудовий досвід та фізичне здоров'я забезпечують найвищу продуктивність праці порівняно з іншими віковими групами.

Найнижчий рівень зайнятості спостерігається у віковій групі 50р. і старше. Головною причиною цього є те, що представники даної групи – це сільські жителі передпенсійного та пенсійного віку. Поряд із моральним старінням знань, якими вони володіють, населення даної групи має проблеми із здоров'ям, а також доходи у вигляді пенсії та земельної ренти. Усе це в сукупності знижує їх мотивацію до продовження трудової діяльності за наймом.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку Успіх розвитку сільської території Одеської області, рівень зайнятості та життя тих, хто проживає на ній, залежить не лише від кількісних параметрів розвитку локального виробництва, аграрного і не аграрного, соціальної інфраструктури тощо.

В межах рівнів освіти найвищу зайнятість забезпечує володіння дипломами випускників університетів, коледжів та професійно-технічних училищ. Гірше із зайнятістю для тих у кого лише атестат про повну загальну середню освіту. І найгірша ситуацію із зайнятістю для тих, хто має базову, початкову загальну середня освіту, або не має освіти взагалі. Що цілком логічно – найвищий шанс отримати роботу має людина, яка володіє корисними знаннями та вміннями (компетентностями). Їх кількість залежить від часу, який потрачений на здобуття освіти (кількість років навчання) та місця здобуття освіти (школа, ліцей, коледж, університет).

Вирішальне значення має якість управлінських кадрів відповідних ОТГ, згуртованість, організованість та рішучість їх жителів, уміння вести складний діалог в контурі «сільська громада – представники місцевого бізнесу – районна влада».

ЛІТЕРАТУРА

1. Статистичний збірник «Економічна активність населення України 2012». К.: Державна служба статистики України, 2013. 204с.
2. Статистичний збірник «Економічна активність населення України 2013». К.: Державна служба статистики України, 2014. 197с.
3. Статистичний збірник «Економічна активність населення України 2014». К.: Державна служба статистики України, 2015. 207с.
4. Статистичний збірник «Економічна активність населення України 2015». К.: Державна служба статистики України, 2016. 201с.
5. Статистичний збірник «Економічна активність населення України 2016». К.: Державна служба статистики України, 2017. 205с.
6. Статистичний збірник «Економічна активність населення України 2017». К.: Державна служба статистики України, 2018. 205с.
7. Статистичний збірник «Економічна активність населення України 2018». К.: Державна служба статистики України, 2019. 205с.
8. Статистичний збірник «Робоча сила України 2019». К.: Державна служба статистики України, 2020. 194с.
9. Статистичний збірник «Робоча сила України 2020». К.: Державна служба статистики України, 2021. 190с.
10. Статистичний збірник «Економічна активність населення України 2010». К.: Державна служба статистики України, 2011. 235с.
11. Статистичний збірник «Економічна активність населення України 2011». К.: Державна служба статистики України, 2012. 203с.
12. Головне управління статистики в Одеській області. Сільське, лісове та рибне господарство [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://od.ukrstat.gov.ua/stat_info/sx.htm
13. Статистичний збірник «Сільське господарство України» за 2020 рік. К.: Державна служба статистики України, 2021. 232с.
14. Статистичний збірник «Сільське господарство України» за 2017 рік. К.: Державна служба статистики України, 2018. 245с.
15. Коломієць О.О. Тіньова зайнятість та перспективи її легалізації в Україні [Електронний ресурс]. Економічний вісник НТУУ «КПІ», 2017, №14. Режим доступу: <http://ev.fmm.kpi.ua/article/view/108734/103680>.
<https://doi.org/10.20535/2307-5651.14.2017.108734>
16. Міністерство розвитку громад та територій України. Національна доповідь про якість питної води та стан питного водопостачання в Україні у 2019 році [Електронний ресурс]. Київ, 2020. Режим доступу: <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2020/12/nacziionalna-dopovid-za-2019-rik.pdf>
17. Самооцінка домогосподарствами доступності окремих товарів та

послуг у 2019 році (за даними вибіркового опитування домогосподарств) [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2020/gdv/dg/sdg_dtp/sdg_dtp19.xls

18. Самооцінка домогосподарствами доступності окремих товарів та послуг у 2019 році (за даними вибіркового опитування домогосподарств) [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2020/gdv/dg/sdg_dtp/sdg_dtp19.xls

19. Головне управління статистики в Одеській області. Населення (1990-2020) [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://od.ukrstat.gov.ua/stat_info/demogr/demogr4.htm

20. Лагодієнко В.В. (2019). Продовольча безпека Причорноморського регіону: стан, тенденції, перспективи. *Economic and Food Security of Ukraine*, 6(3-4), 16-25. <https://doi.org/10.15673/efs.v6i3-4.1282>

21. Ruslan Mudrak, Iryna Nyzhnyk, Volodymyr Lagodiienko, Nataliia Lagodiienko Impact of Seasonal Production on the Dynamics of Prices for Meat and Dairy Products in Ukraine. *TEM Journal*. Volume 8, Issue 4, Pages 1159-1168, ISSN 2217-8309, DOI: 10.18421/TEM84-08, November 2019.

REFERENCES

1. Statistical collection "Economic activity of the population of Ukraine 2012". К.: State Statistics Service of Ukraine, 2013. 204p.
2. Statistical collection "Economic activity of the population of Ukraine 2013". К.: State Statistics Service of Ukraine, 2014. 197p.
3. Statistical collection "Economic activity of the population of Ukraine 2014". К.: State Statistics Service of Ukraine, 2015. 207p.
4. Statistical collection "Economic activity of the population of Ukraine 2015". К.: State Statistics Service of Ukraine, 2016. 201p.
5. Statistical collection "Economic activity of the population of Ukraine 2016". К.: State Statistics Service of Ukraine, 2017. 205p.
6. Statistical collection "Economic activity of the population of Ukraine 2017". К.: State Statistics Service of Ukraine, 2018. 205p.
7. Statistical collection "Economic activity of the population of Ukraine 2018". К.: State Statistics Service of Ukraine, 2019. 205p.
8. Statistical collection "Labor Force of Ukraine 2019". К.: State Statistics Service of Ukraine, 2020. 194p.
9. Statistical collection "Labor Force of Ukraine 2020". К.: State Statistics Service of Ukraine, 2021. 190p.
10. Statistical collection "Economic activity of the population of Ukraine 2010". К.: State Statistics Service of Ukraine, 2011. 235p.
11. Statistical collection "Economic activity of the population of

Ukraine 2011". K. : State Statistics Service of Ukraine, 2012. 203p.

12. Main Department of Statistics in Odessa region. Agriculture, forestry and fisheries [Electronic resource]. Access mode: http://od.ukrstat.gov.ua/stat_info/sx.htm

13. Statistical collection "Agriculture of Ukraine" for 2020. K. : State Statistics Service of Ukraine, 2021. 232p.

14. Statistical collection "Agriculture of Ukraine" for 2017. K. : State Statistics Service of Ukraine, 2018. 245p.

15. Kolomiets OO Shadow employment and prospects of its legalization in Ukraine [Electronic resource]. Economic Bulletin of NTUU "KPI", 2017, №14. Access mode: <http://ev.fmm.kpi.ua/article/view/108734/103680>.
<https://doi.org/10.20535/2307-5651.14.2017.108734>

16. Ministry of Development of Communities and Territories of Ukraine. National report on drinking water quality and the state of drinking water supply in Ukraine in 2019 [Electronic resource]. Kyiv, 2020. Access mode: <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2020/12/naczialna-dopovid-za-2019-rik.pdf>

17. Self-assessment by households of the availability of certain goods and services in 2019 (according to a sample survey of households) [Electronic resource]. Access mode: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2020/gdvdg/sdg_dtp/sdg_dtp19.xls

18. Self-assessment by households of the availability of certain goods and services in 2019 (according to a sample survey of households) [Electronic resource]. Access mode: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2020/gdvdg/sdg_dtp/sdg_dtp19.xls

19. Main Department of Statistics in Odessa region. Population (1990-2020) [Electronic resource]. Access mode: http://od.ukrstat.gov.ua/stat_info/demogr/demogr4.htm

20. Lagodiienko V. (2019). Food security of the Black Sea region: state, tendencies, prospects. Economic and Food Security of Ukraine, 6 (3-4), 16-25. <https://doi.org/10.15673/efs.v6i3-4.1282>

21. Ruslan Mudrak, Iryna Nyzhnyk, Volodymyr Lagodiienko, Nataliia Lagodiienko Impact of Seasonal Production on the Dynamics of Prices for Meat and Dairy Products in Ukraine. TEM Journal. Volume 8, Issue 4, Pages 1159-1168, ISSN 2217-8309, DOI: 10.18421/TEM84-08, November 2019.

Стаття надійшла до редакції 12.03.2022